

dragutin avramovski

kompozicija, 1960 (drvores u boji)

VARIJACIJE (I)

ZLATO I BOL

Ko ti je kriv što si u grudima poneo pticu

S. Raičković

1. U dodiru, u čitanju poezije ima li nijansiranja neke naše „misanone postavke“, ima li talasanja koje obezbeđuje nešto više od realizacije trenutka, ima li stvarno identiteta i prepoznavanja pesnika, ima li samopouzdanja, ima li snegovog i proleća, ima li neodoljive interpunkcije, ima li moralističke strasti, ima li gravitacije, ima li pejzaža, ima li slučajne opomena iz pera Petra Džadžića, koju beležim i na žurajivim sutrašnjim knjigama poezije:

2. Četrdeset je već godina kako je Miloš Crnjanski, naprasiti te-mišvarski snob i najbolji srpski elegičar, pao na florentinsko brdo Fiesolu, kao ranjeno ptiče, i zapevao završnu pesmu svoje mladosti, labudji refren lutanja i bolovanja, potucanja i „nemira od vjeka“. Daleko od rodnog Stražilova, on je šopenovski sor-dinantno istakao čistoću zavičaja a ideal čistote nametnuo se rav-nopravno i srazmerno grozničavo sa zdravicom Proki Naturalovu koja je netom bila ispijena, uz plimu, u spiritizmu, u krvavom tragu poratnih svih razočaranja. I tako je, godine 1921. kao oksidirani plamen vinove loze, u samo-praskozorje, odjeknula ta groz-ničava, febrilna i sanjarska kan-tata. Rodilo se novo; čisto i než-no, pronicljivo i slepo, i kobno „Stražilovo“ da strši svojom emocijom, čas muskom, čas žen-skom, naspram Tinovih „Visokih jablana“, napisanih ojađeno i zagrcnuto te iste godine. Iduci za tom stražilovskom suzom, i kas-nije za toskanskom, po najpre-ćem tragu i sa refleksom koji će je pratio do same smrti. Isidora Sekulić je zapisala: „Ima u toj knjizi poezije nešto od čari dje. Razapeta je duga široko, drčee u sedam boja, ali svi tražimo po-gledom: gde i kako dodiruje našu njivu.“

Pišući grozničav izveštaj svojih mladih godina, Miloš Crnjanski je upravo napisao najlepši epi-taf naše „izgubljene generacije“ koja je kult rata pokušala da za-

meni kategoričkim kultom geo-grafije i mesečine, zore i sutona, nemira i bekstva. Stražilovo se još jednom ukazalo kao idealni kriterijum i kao sistem olakšava-jućih okolnosti za razočaranu, de-fetističku mladost...

3. Knjige! Mnogo knjiga u iz-lozima, magacinima, na tavanima — zrna kapitala ili mrtvi kapita-li? A među njima pesničke knjige, stidljive kao kamenice, melanholično vredjaju svojim dvostrukim kvantitetom. Otuda nije slučajna opomena iz pera Petra Džadžića, koju beležim i na žurajivim sutrašnjim knjigama poezije:

„Prisustvo u literaturi ne pot-vrđuje se obiljem objavljenih knjiga. Pisac koji podleže ner-vozi i koji pokušava da zadovolji unutrašnju nesigurnost produkcijom, bira pogrešan put da bi skre-nuo pažnju na sebe. Mesto u knji-zarskom izlogu neće prikriti od-sustvo onog unutrašnjeg procesa bez koga je delo samo jedna knji-ga više. U našim prilikama, do-dučno, zahvaljujući nedostatku kri-tičkog morala i oštine, ali i nek-ćim drugim okolnostima koje su čak i bitnije, nametljivost fizič-kog prisustva, drskost kvantiteta, pomogla je mnogima da izrone na površinu, i da se tu održe: privremena i tužna satisfakcija za poraz i promašenost!“

4. Još kasno u noći
Neće da se smiri grad.
Iz prvog sna me trza divlji krik,
U noć se rasipa. Jauk ili smeh?
Da i ljubav kriju pusti parkovi
I vino piju dvojica, —
Gorko vino u zdravije iste žene?
O, znam ja zemlju i njene darove.
Ja tražim san,
Svet dubok i nepoznat.

Obnavljajući prisnost sa ovim stihovima Iva Andrić, sa njih-ovom namerno skromnom umet-nošću, zar ne bismo mogli da pro-nadjemo onu gorku mudrost koja se tako skladno rekonstruiše u klasičnim njegovim romanima, kasnije. Ništa nije prasnulo ni na početku ni u njemu svetu ove melanholične, neizbežne odgovor-nosti. Zabeleženi davno stihovi iz snova i događanja ne samo da

ne isključuju nedogmatični re-alizam i dogmatičnu čaroliju više-građice čurpije, nego je čine spe-cifično moralnom i pesničkom...

5. Šta je to što „usiljenom maršu“ naše mlade lirike nepre-stano podmeće nož i gradi pre-preke?

Jesu li to nemoćni patenti, je-zički rodoslovi, pozajmljene ideje ili dečurlijska pomaga za retorik-om pre i iznad svega? Ili su to ogromna kolebanja pred sadržaj-ima koji nikako da se iskažu di-rektno, izravno, bez ličnih zame-nica u trećem licu, kroz emisiju čula i kroz pravo rapsoda? Sva-kako, ima tisuće uticaja, naga-djanja i pogadjanja sa samim so-bom, ima neprestanih vlastitih iz-daja, ima preterano mnogo sim-bolizma, muzike, mistike, opoj-nosti, galame, violina i harmoni-ka. A retko, sasvim retko da jek-ne nepoznata nederinisana struna, da neć ostane ni na nebu ni na zemlji.

...Uostalom, „usiljeni marš“ i nije ovde osuđen, nego, napro-ćit, radozno dočekan, antički nekako i matičevski banalno a uverljivo, „kao neprekidna sve-žina sveta“. Ne hemisfera severa i juga, istoka i zapada, nego baš tako, — svežina sveta!

6. Kao čamac od jelovine, kao list, neočekivano, srušio se život pesnika Branka Miljkovića. Naj-boljeg lirskog Branka našeg veka. A kaže narod, kada muklo, muš-ki zažali: juče u dom danas u grob! Pa tako i on, samo što se pokazao u snazi tamnog cveta, u poreklu nade, koja je, eto, u in-strumentu smrti htela da ugnezd-ji svoje večite tice, utve zlatokri-le i nevine laste. A pevao je u nepogodi vlastitih protivureč-nosti, u neopaženom prilasku sa-moubistva:

Ne napuštaj me svete
Ne idi naivna lasto

...Napolju je bilo prijatno sve-že. Kao mlado runo, sunce je go-šilo nešto niže, toplije. Počinjale su žestoke beogradske demonstra-cije pošto je stigla, za sve već senzibilne građane, čak i za predškolsku decu, vest, užas od vesti, da je na krst još jedne pra-

vedne borbe raspet Lumumba Patris. Tramvaji su zvonili praz-no. Ustrdnost bilja još nije bila očigledna, nad otvorenim rakom, uzimajući vazduh kao za eksplo-ziju, Cole Dečermić recituje ot-mene bolne pesme Branka Milj-kovića, koje tek sada dobijaju svoju tamnu disovsku harmoniju.

U munjevitom februaru kom sni vanju privede mi se jedan drugi pesnik, Milutin Bojić, takodje posećen u samoj mladosti, tako-dje kratak, puki život a puna plodna reč!

7. Na sve strane se prevodi, glomazno i gimnazijski. Nobel-ova Saint-John Perse (Sen Džon Pers). Čak iz Kruševa dolazi tanka bela sveska, ipak dragoc-ena. Reči su te čudesne, ali nikako na način blistavosti, neumerenih nadrealista. Jednostavno, to su reči sveca koji permanentno do-življava svet u protokolu vetrova, voda i zvezda, i koji kompromito-vanom građanskom simbolizmu vraću pravo na događaje duha i avanture sintakse. Pa ipak, „ima velikih pisaca za koje bismo više voleli da ih ne razumemo pre-dobro; jer ne možemo živeti sa njima i s našim uobičajenim kom-promisima u isto vreme“ — pisao je Alfred Kazin. Žurim se da ovim mišljenjem zatrpam sve ostale marginalije u povodu pe-sničke visoravni Saint-John Per-se. Inam utisak, naivna narav-no, da ovu poeziju ne bi mogla da sruši hidrogenska bomba; to-liko je ona natprirodno čvrsta i u-činitna, nežnostima i nužnostima, podjednako.

8. Pucketajući kao parket pod bosim nogama, patetična i peri-patetična, narodski prividno ba-nalna a stegnuta zubima kratke elipse, izbija pred nas povorka stihova sasvim svežeg bariton-skog glasa Vite Markovića. De-čakki disakordi, pa inat i linear-ne gatalice, unutrašnja stvarnost i stvarnost mišljenja koje se grče vito preoblikuje i koje se posipa pepelom i paši sa interpunkcij-om, uliva poverenje tim namer-nim patrljicama forme. U „Delu“, „Vidicima“ i „Mladosti“ posled-njih meseci uživam čitajući to trezno pijanstvo koje počinje i gubi se u užasnom roku jednog minuta, na nogama. Navodim po

sećanju, po diktatu koračnice jedne slepe ulice i razbijenog de-tinjstva:

Nešto ima napolju
Goni svoje dokraja
Crna ptica prušena
Stopala mu mlituje
Boje svoda najgušćeg
Snosi krađom na zemlju

Da, koračnica kroz slepu ulicu slogova, sve bliže ispunjenju jed-ne bezbrižne radosti od koje pu-caju same kosti. Taj proces traje neverovatno kratko, kratko kolli-ko i svesno gledanje u sunce...

9. Nije slučaj već prastari trik naših kritičarskih uobraženosti hteo da se veliki poetski skanda-lizator Raka Drinać dočeka sa skandaloznim neshvatanjem nje-gove poezije i njegovog mesta u poeziji. U zagrebačkom „Tele-gramu“, Antun Šoljan kao apsol-virani student prava izvodi na optuženičku klupu ovog melan-holičnog u suštini argonauta i ro-mantičara. Zar neodgovornost, unutrašnja nesigurnost i serijski nesporazum samog pesnika treba da bude dočekana dečakom neodgovornošću književne kriti-ke, zar boemski, skandalizator-ski stihovi koje je ovaj toplički i evropski putnik ispisivao na mo-stovima i na kaldrmi treba da budu izbrisani slatkovodnim sun-djerima ili industrijskim deter-džentima?

10. U bujici mlade poezije, glas Brane Petrovića zavodi svojim esklamativnim, prolećnim, div-ljim ozonom raščinjenog rustikal-nog dečaka Mišlira je pušteno na volju, reči vode ljubav po uli-cama, po mansardama, po voz-o-vima; pesme imaju slobodni tok i tok reportaže, humor se pojav-ljuje sa koherentnim snagama suza i mi odjedared osećamo da se pred nama gimnastički skladno tetura jedan moderni bajaco... Treba li imenovati sam taj nanos raspoloženja Brane Petrovića? Treba li se gušiti od smeha? Grcati od suza, meškoltiti od re-akcije na vlastiti sluh, ili se ne-prestano zaklinjati u tu obnov-ljenu nadrealističku ljubav za ko-ektivno i osamljeno, za ženski i prirodno, za prolećno i političko, — za labirint metafora u kojima se radomice utrkuju deca a ko-prcaju i zbujuju odrasli?

Čudesna liriska larva oprav-da neveste forme, pa ipak one su dušu dale za recitovanje. U njima iverja i benzina, dakle, onih običnih ljudskih sredstava da se upali velika vatra, a da se kroz nju prodje golim grudima, grudima i tigra i ovce! Zrelih plodova još nema mno-go, ali pesnik je tu!

11. Opet na marginama Marko-ve nolitovske pobebele knjige „Nox microcosmica“.

Srodstvo utisaka ovde je inten-zivno, i gotovo naredjeno od še-ćetog čula koje raspolaje i doko-licom i utanačenim vezama sa bi-ljem, rastinjem, godišnjim dobi-ma, humorom, muzikom, antena-ma i bežičnom telegrafijom. Upočetku bila je to povorka sti-hova koji su se iskušavali me-dijusobno. Kasnije pesnik je sebi postao svrha, ali kao čovek a ne kao umetnik, da bi kroz oksidrični plamen revolta i humora saz-dao izvesnost svoga opredeljenja i sa nekorišteljivim moralnim po-nimima završio igru slučajja i lju-bavi. I da pošto su pisani u sebič-nim časovima i sa usklicama koji su išli u prilog suncu, i Sredozemlju, ovi stihovi, ove krpice od žada, ovaj bezbrižni čin pisanja sa nimalo namerističkim pretensi-jama, ostao je deo vrhovnog ne-iskorenjenog mladitstva što se, bez ključeva i brave, bez kuće i kućista, podjednako nudi estet-skoj celishodnosti s jedne, i sva-kojakoj književno-istorijskoj izo-laciji s druge strane.

Zmurećim nekim kriterijumom, pesničke antologije (koje u nas gotovo granapovsi sortiraju i trulo i zdravo voće) prenebrega-vaju i onu magistralnu Markovu „Uspavanku kao porediti“ što se svojim slučajnim inatom i lep-otnom prostire na samom rubu ubo-gog nadrealističkog inventara i onih godina koje su, svlačeni mnoge podle građanske pojmove iz može biti i naivne građanske poezije, zahvale neku novu pes-ničku maticu i ne znajući joj rešenja i brzine.

(nastavak na 6. strani)

(nastavak sa 5. strane)

12. Šta je to što nas tako često sprečava da poklik verovanja za spoljnu lepotu ili unutrašnji melos jedne nimfe proširimo na javnost, inače zamorenu nizom grubih banalnih senzacija? Je li to disakordna, još uvek legendarnost poetskog čina i neverovatno svežeg otklapanja života, ili je to inercija neupućivanja na pojedinačno biće koje peva? Je li to, najzad, vokalno hodanje u krug, koje sami pesnici razvijaju do mazohističke gimnastike, stideći se *podigne prigodnosti ili prigodne pogodnosti* kada se treba uhvatiti u klinč sa publikom?

Kojom?

13. Vokalna bezočnost kao pesnički princip, muzika, melodija, upevano miadništvo, paganski akord u zaleđu, inače banalne, provincijalne, nepersonalne prirode, — eto to je sigurnost pesničke pojave *Božidara Suvjice*, koji tako često zbunjuje u privatnim, književnim anketama i razgovorima. A on je napisao, bolje reći, ispevao nekoliko pesme u kojima bez napora sledimo i njegovu i našu mladost, i njegovu i našu vokalnu pučinu:

Lutajuća pesmo vazduha, nemoćni
(zmaju mog zaokreta
Tamo i sečena u kocke svetleće u
[bele mesece letai
Udavi dok spavam u zvuk pred
[trakom dok kleči
Obilaze me neke ostrva — u snu
[da se mučim sa njima
Zapaljivim čelom kad taknem kri-
[la noćima
Da prepoznam u stajljikama kiše
[nepoznate reči

Muzički, plastično i plastelin-ski, ovaj mladi pesnik završava svetkovinu jednog detinjstva istovremeno romantičarski i simbolički, čuvajući između njih svoj vlastiti bes i svoju drskost kao jedine granice...

14. Ponovo susret sa Tinom Ujevićem.

Već je 40 godina kako su iz zlatne magle, iz čiste vode, nikli *Visoki jablani*, i pet je punih, prepunih, brzih, ludih godina kako je umro ovaj duboki hrvatski čovek. Više no ikada, vreme je da se prekine otrcana profesorska registracija ovakve poezije i da se ovaj čovek i ovi jablanovi skinu sa lestevica i išćupaju iz dogme. Ujevića je mutno zanimala buduća vrednost života, ali više i jače od toga zanimalo ga su proces života neumitno upućen svečanosti smrti. Samo kod njega (to je lepo zapazio Smaus, davno još u „Srpskom književnom glasniku“), smrt nije natprirodna oznaka, već ljudska najindividualnija stvarnost.

15. Konačno, i fizički, vizuelno a ne samo sumom snovidjenja i oralno, vokalno preokupiran, dublje romantičniji i dublje poznavniji nego ikad, ponovo mlad, vedar, urastao u senzibilne imenice kontinenta koji bejaše crna magija i basma od uroka za infantilnu imaginaciju Rastka Petrovića, bogat preobraženjima, vitalan u dubljim koracima, okrenut vraćanju u stvarnosti, plavetnilu i zelenilu, radoznao i sa produženim akordom srđbe, koja je poslednje događaje dovela u levak političkog kratera, Oskar Davičo odlazi u Afriku, u voće njene stvarnosti, u meso njenog smisla, u plamen njene borbe. Odlazi on iz svojih sanovitih, dedaličnih, razbarušenih stihova u kojima je Afrika čulna lepota, i kontinent za bekstvo senzibilnih osnovaca, velika promaja naviknutih jezika! Odlazi iz kontinenta koji je stajao polarno, sunčano, usred sna, da bi stigao na stvarno tle Gvineje, Gane, i Senegala, što, sada utvrđujući sva sentimentalna *detinjstva* i sve senzualne *Hane* i sve šokantno unutrašnje *Flore*, postaju nezamenljive koordinate i u kojima slika i reč sa olakšanjem privode kraju svoj dragoceni pakt. Ogromna zakrčenost pojmova raspilće se efikasno, i sada sve doblja oreol većitog proleća i totalne vrućine:

Očima sam je svojim
odneo nepoznatu
da noću, to dete dojm
Afriku tu mesnatu

što crta na čelu mom mapu
suzi i drugih pića
kad grim šumu u stapu
njenih motrih mišića

16. ... U jednom kratkom, spontanom razgovoru, *Mića Danojlić* govori o svom doživljaju divnog italijanskog elegičara Leopardija. Tesko se dosećam svojih susreta sa ovim Italijanom čiji su elegični motivi bili toliko jaki da su izazivali moderne elegije ravno sto godina pre nobelovca Quasimoda (Kvazimoda), naprimet, ali verujem da ga danas kod nas malo čitaju i malo znaju. A bilo bi dobro da nam neki od izdavača u pomami i oluji svakojakih antologija ponudi i antologiju italijanske lirike!

17. Imamo umne i preumne kritičare poezije. Ali, oni koji bi se odali zanatima ili daljim, dubijim incidentima poezije nemamo ni za lek. Svi, naprimet, oblače bolničke mantile pred dečjim krevecima nadrealističke zaraze, čak i Radomir Konstantinović, koji uživa prustovski ležerno u izrazu: „negacija“, ali se bogdanpopovićevski plaši izraza: „narod“.

18. ... Pomišljam, sve češće, na našu „antologiju noći“, noćurna, noćnih stanja, noćnih vizija i raspoloženja. I znam da bi ona vrlo brzo došla do svoga vrha i svoga dna, kao što znam da bi joj više no karijatide značili Jakšić, Dis, Rakić, Laza Kostić, Kranjčević, Pandurović, Matoš, Krleža, Dedinac, A. B. Simić („Odavno mi se telo krije od sunca moje pogibije“), Ujević, Srećko Kosovel, Zupančić, i crni humor Aleksandra Vuća koji se humor „zaspalo“ kao kosmički gamen pojavljuje ovde na krajnjoj granici iscrpljenosti i iskrenosti. Od mladjih i najmladjih uzeo bih, škrtio, ali baš zato luksuzno, otporno, ubedljivo, dodajući punu moralističku notu, stihove Bože Timotijevića, Branke Miljkovića i Miće Danojlića.

Ali šta da radim, kuda da se denem sa Rastkom Petrovićem („Komad plavetnila za sobom povuču“), koji se tako dobrovoljno manifestuje i kao rob i kao varvarin te noćne, luciferske lirike, koji opet u viziji sunca vidi pretežni princip pesničke zrelosti...

19. Ima u nas razmaženih pesnika koji hoće svoje stopalo da ostave u pesku i blatu svih naših časopisa! Ima ih koji koketiraju svojom dobrom voljom i svojim andjeoskim parolama da su „iznad“ i „izvan“ svih estetičkih obračuna i književnih rasprisa. Ima klica puzavica koje bi da obrastu sve stubove i arkade književne, da bi nekako od književne situacije načiniili Arkadiju, zvučnu i milozvučnu, milosrdnu i dobru, predobru! Ima ih u narednim brojevima već najavljenih, uhvaćenih za reč, reklamiranih, doteranih, obavezanih, i grdno, grdno lepo vaspitanih. Tako na poledjini novofarbanog beogradskog časopisa „Savremenik“, između ostalih najavljenih imena, nalazimo i ova: Borislav Radović, (Vreme gori kao cvet), Božidar Timotijević (Deca zvezdama poklonjena), Florika Stefan (Prolećne slutnje) itd. Ali, neka ih, neka u *prolećnim slutnjama* izgore kao cvet ma kojim zvezdama bili poklonjeni! Noseći odgovornost za svoje naslove, zar mladi pesnici ne bi trebalo da nose i neku vrstu moralne discipline? Ne pred urednicima časopisa. Ne pred bogovima književne čaršije, ne pred polupanim časama svojih prijatelja.

Nego pred nečim važnijim...

20. Sa pretrprolećnog Hvara doputovao pesnik Dušan Matić.

Asocijacije su raznovrsne. Ali, uvek postoji neka lebdeća strofa ili misao njegovu, koja ne znači mnogo kada se ukrade, ne znači ubedljivo kada posluži autoritetu jedne književne generacije, ali znači svojim čudom svakodnevnosti...

21. Nek teku reke, nek teku reke, nek teku reke

Nek nose zlato i bol...

(10. III 1961.)

Miloslav MIRKOVIĆ

vito marković

PRIKAZE

1

Prva je
Kost i koža
Ključ i tajna
Drhtim

Druga je
Crna malena
Jaka prejaka
Dolazi

2

Prva
Pogleda u nebo
Ukoči jezik
Reku prepliva

Druga
Zasuće kožu
Ugazi u vodu
Uoda joj do kolena

3

Prva
Rešena na drvo
Rešena na kamen
Na dva neba
Nebo rastavi

Druga
Naoružana do zuba
Čeka
Da iz moje glave
Progovori nož

PRIKRADANJE

Čovek li je zver li je
Šta li je
Sve veće i veće
Postaje
Zovnem
Nepoznat glas mi se odazove
Duboko u noć
Tešku psovku odapnem

PRVA PSOVČICA

Prikazice nakazice
Ko te na me napujda
Ko te na me napujda
Ko te na zlo navrati
Ko te na zlo navrati
Da čeprkaš vetrinu
Da mi ideš uz dlaku
Da mi ideš uz dlaku
Da mi držiš bukvicu
Da mi držiš bukvicu
O glavi da mi radiš
Ko ko ko
Hajde reci prikazice izelice
I s tim da smo jednom načisto
Ko

DRUGA PSOVČICA

Prikazice nakazice
Lebo tebi kažem
Lebo tebi kažem
Brini svoju brigu
Brini svoju brigu
Teraj svoja posla
Teraj svoja posla
Čuvaj svoju glavu

TREĆA PSOVČICA

Eto
Zašto kidaš moje končice
Kidaš moje končice
Lušaš moje lončice
Lušaš moje lončice
Kradeš moje saticu
Kradeš moje saticu
Trgaš moje damare
Trgaš moje damare
Gasiš moje svećice
Gasiš moje svećice
Lomiš moje ručice
Lomiš moje ručice
Kriš moje nožice
Kriš moje nožice
Zvečkaš moje vilice
Zvečkaš moje vilice
Noći moje uzimaš
Zašto zašto zašto
Prikazice nakazice
Do sutra ovo tebi zašto

petar hadži bošković

ležeća figura (cement)

